

PANDORA'NIN KUTUSU: ETNİK KÖKEN VE MEZHEP TEMELLİ MAKAM DAĞILIMI

Cemal AKKUŞ
Alternatif Araştırmalar Merkezi

Giriş: Bölünmenin Cezbedici Şarkısı

Son günlerde henüz sözün sahibi olduğu iddia edilen kişi ve kurumlarca kabul edilmemiş, farazi bir tartışma üzerinden herkes eteğindeki dökme başladı. Bazıları sözün gerçekten söylendiği kabulüyle nefret üzerinden bir söylem geliştirirken, bazıları da 'vardır bir hikmet' yaklaşımıyla açıklayacağı derken iyice üstüne başına bulaştırmaya başladı. Ve nur topu gibi yeni bir gündemimiz oldu.

Devlet yönetiminde çeşitliliği yönetmek adına etnik, dini veya mezhepsel kimliklerin siyasi ve idari yapıya resmen dahil edilmesi, çoğu zaman toplumsal barış için sofistike bir çözüm gibi sunulur. Bu yaklaşım, farklı gruplara temsil hakkı ve güvence vaat ederek, çatışmaları önleyeceğini iddia eder. Ancak bu, tehlikeli bir seraptır. Bu makalenin temel tezi, devletin güç yapısını kimlik kotalarına göre şekillendirmenin, daimi bir çatışma, yönetim felci ve nihayetinde milli birliğin çözülmesi için kusursuz bir reçete olduğudur. Bu sistem, ortak bir vatandaşlık idealini, rakip gruplar arasında bitmeyen, sıfır toplamlı bir güç mücadelesiyle ikame eder.

Bu rapor, söz konusu tezi tarihsel başarısızlık örnekleri (Lübnan, Bosna-Hersek, Kıbrıs), başarılı devlet idaresinin temel ilkeleri (liyakat, milli birlik) ve Türkiye'nin bu modellere karşı geliştirdiği kurucu felsefe üzerinden analiz edecektir. Bu analizde, devlet yönetimini bir "emanet" mi yoksa bir "ganimet" mi olarak gördüğümüz; bir "millet" mi yoksa bir "ittifaklar ülkesi" mi olduğumuz; ve nihayetinde "anayasal vatandaşlık" mı yoksa "kotalı temsil" mi istediğimiz gibi temel ikilemler aydınlatılacaktır. Toplumsal barışa giden yolun, toplumu oluşturan parçaları tanıyıp onlara devletten pay vermek değil, bu parçaları aşan ortak bir milli şuur ve adalet anlayışı inşa etmekten geçtiği ortaya konulacaktır.

Bölüm I: Başarısızlığın Anatomisi – Bölünmüş Toplumlardan İbretlik Hikayeler

Etnik ve mezhepsel güç paylaşımına dayalı sistemlerin, coğrafya veya tarihsel dönemden bağımsız olarak, istikrarlı bir başarısızlık siciline sahip olduğu bir gerçektir. Bu modeller, çatışmayı dondurmak için tasarlanmış olsalar da, nihayetinde çatışmanın nedenlerini devletin DNA'sına kodlayarak onu kalıcı hale getirirler.

Lübnan – Mezhepçiliğin Daimi Krizi

Lübnan modeli, kimlik siyasetinin devleti nasıl iflase sürüklediğinin en trajik örneğidir. Ülkenin siyasi düzeni, ilk olarak 1943 tarihli yazılı olmayan "Ulusal Pakt" ile şekillenmiş, 1989 Taif Anlaşması ile revize edilmiştir. Bu sistem, devletin en üst makamlarını mezheplere göre katı bir şekilde paylaşır: Cumhurbaşkanı Maruni Hristiyan, Başbakan Sünni Müslüman ve Meclis Başkanı Şii Müslüman olmak zorundadır. Fransız manda yönetiminin, Maruni Hristiyanları kayırarak attığı temeller

üzerine inşa edilen bu yapı, bağımsızlık için bir uzlaşma gibi görünse de, aslında mezhepsel kimliği birincil siyasi gerçeklik haline getirmiştir.

Sonuç, on yıllardır süren bir siyasi felç durumudur. Sistem, sık sık ve uzun süreli cumhurbaşkanlığı boşluklarına yol açmıştır; örneğin 2008'de altı ay, 2016 öncesinde ise iki buçuk yıl ülke lidersiz kalmıştır. Bu yapı, devleti son derece zayıf ve dış müdahalelere açık bırakmıştır. Suriye ve İran gibi bölgesel güçler, yerel mezhepsel vekillerini kullanarak Lübnan'ı kendi nüfuz alanları haline getirmişlerdir. En önemlisi, bu sistem 1975-1990 yılları arasındaki yıkıcı iç savaşın temel nedenlerinden biri olmuştur. Zamanla değişen demografik yapı, orijinal güç dengesini sürdürülemez kılmış ve Müslüman gruplar yönetimde daha fazla temsil talep edince sistem çökmüştür. Lübnan devleti, ortak iyiliği gözeten bir hakem değil, farklı fraksiyonların bir savaş alanıdır.

Bosna-Hersek – Siyasi Bir Deli Gömleği Olarak Barış Anlaşması

1995 Dayton Anlaşması, savaşı sona erdirerek barışı sağlamış, ancak bunu işlevsel bir devlet potansiyelini feda etme pahasına yapmıştır. Anlaşma, ülkeyi etnik hatlarla tanımlanmış iki güçlü özerk yapıya (Boşnak-Hırvat Federasyonu ve Sırp çoğunluklu Sırp Cumhuriyeti) ve zayıf, dönüşümlü bir merkezi başkanlığa bölmüştür.

Bu, pratikte devleti yönetilemez kılan, akıl almaz derecede karmaşık ve şişkin bir idari yapı yaratmıştır. Sistem, siyasetin temel örgütlenme ilkesi haline getirdiği etnik bölünmeyi derinleştirmektedir. Sırp Cumhuriyeti lideri Milorad Dodik gibi ayrılıkçı siyasetçilerin, devletin varlığına meydan okumak için bizzat Dayton Anlaşması'nın çerçevesini kullanması bunun en bariz kanıtıdır. Bosna-Hersek'in egemenliği kağıt üzerindedir; ülke fiilen uluslararası bir himaye altındadır ve göçmen krizi gibi temel sorunları bile etnik bileşenlerin birbirine karşı çalışması nedeniyle yönetememektedir. Devlet, bir bütün değil, eğitim sisteminin bile etnik hatlara göre ayrıldığı bir "bölünmüş toplum"dur.

Kıbrıs – İki Toplumlu Cumhuriyetin Çöküşü

1960 Zürih-Londra Anlaşmaları ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, iki toplumlu bir devlettir. Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı, temel yasalarda veto yetkisine sahipti. Bakanlar Kurulu ve kamu hizmetleri ise katı bir 70:30 oranına göre paylaştırılmıştı. Bu "fonksiyonel federasyon" veya "kolejyal yürütme" modeli, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlüğü altında, bir toplumun diğeri üzerinde tahakküm kurmasını önlemek için tasarlanmıştı.

Ancak bu yapı, ortak bir "Kıbrıslı" kimliği yaratmak yerine, bölünmeyi kurumsallaştırdı. Karşılıklı veto yetkileri, her siyasi konuyu iki toplum arasında sıfır toplam bir oyuna çevirerek tam bir yönetim felcine yol açtı. Sistem, Cumhurbaşkanı Makarios'un Türk toplumunun veto hakkı gibi anayasal güvenceleri ortadan kaldırmayı amaçlayan 13 maddelik anayasa değişikliği teklifiyle sadece üç yıl içinde (1963) çöktü. Bu durum, toplumlararası şiddete ve Kıbrıs Türklerinin yönetimden çekilmesine neden oldu. 1960 modeli, devlet mekanizmasını çatışmanın çözüldüğü bir arena değil, bizzat çatışmanın yürütüldüğü bir platform haline getirerek adanın 1974'teki zorunlu bölünmeye zemin hazırladı.

Gelişmiş Dünyanın Sancılı Deneyimleri

Bu modellerin başarısızlığı sadece çatışma sonrası toplumlara özgü değildir. Zengin ve istikrarlı demokrasiler bile bu tür yapılarla başa çıkmakta zorlanmaktadır.

Belçika, zamanla dilsel-etnik hatlar (Flaman, Valon, Alman) temelinde karmaşık bir federal devlete dönüşmüştür. Bu "düalist siyasi sistem", "Belçikalı" diye birleşik bir kimliğin varlığının sorgulanmasına yol açmıştır. Ülke, kronik hükümet kurma krizleriyle ünlüdür ve hükümete kalma süresinde dünya rekorları kırmıştır. Bu, etnik federalizmin, şiddetli bir çatışma geçmişi olmasa bile, aşırı idari karmaşıklığa ve siyasi istikrarsızlığa yol açtığını kanıtlamaktadır.

Benzer şekilde, Hollanda ve Fransa gibi ülkelerde kültürel çoğulculuğu teşvik eden **çokkültürlülük politikalarının** büyük ölçüde başarısız olduğu kabul edilmektedir. Entegrasyon yerine, bu politikalar paralel toplumların oluşmasına, banliyölerde sosyal izolasyona ve Fransa'da tekrarlanan isyanlarda görüldüğü gibi ciddi toplumsal huzursuzluklara zemin hazırlamıştır. Bu deneyimler, devlet içinde ayrı kültürel kimlikleri tanımanın ve finanse etmenin, ortak bir ulusal kimlik ve sosyal uyum yaratma çabalarını baltalayabildiğini göstermektedir.

Bu sistemler, çatışmayı durdurmak için kurulur, ancak çatışmaya neden olan bölünmeleri kurumsallaştırarak uzun vadede devletin işlevsizliğine ve egemenlik kaybına yol açarlar. Başlangıçta "orantılı" görünen güç paylaşımları, demografik değişimlere uyum sağlayamadığı için zamanla yeni adaletsizliklerin ve çatışmaların kaynağı haline gelir. İçeride bölünmüş fraksiyonlar kaçınılmaz olarak dış hamiler arar ve bu da devleti bir vekalet savaşları arenasına dönüştürerek egemenliği fiilen yok eder.

Bölüm II: Bütünlüklü Bir Devletin Kurucu İlkeleri

Başarısızlık örneklerinin ampirik kanıtları, bizi devlet idaresinin temel ilkelerini yeniden düşünmeye sevk eder. Başarılı devletler, bölücü mekanizmalar üzerine değil, birleştirici idealler üzerine inşa edilir.

Devlet Kutsal Bir Emanettir, Savaş Ganimeti Değil (*Emanet ve Ganimet*)

İyi yönetimin evrensel ve ahlaki temeli liyakattir. İslam düşüncesi bu ilkeyi en net şekilde ortaya koyar. Kur'an-ı Kerim, "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder" (Nisa 4/58) buyurur. Bu, devlet yönetiminin ve kamu görevlerinin, yetkin ve ehil kişilere teslim edilmesi gereken kutsal bir "emanet" olduğu anlamına gelir. Hz. Peygamber'in ve özellikle Hz. Ömer'in yönetim anlayışı, atamaların akrabalık veya kabile bağına göre değil, tamamen yeteneğe göre yapıldığı bir liyakat sisteminin en parlak örnekleridir. Medine Vesikası, farklı grupları kotalarla değil, adalet ve ortak hukuk temelinde birleştiren erken bir modeldir. Liyakat, İslam'ın temel direklerinden olan adaletin bir ön koşuludur.

Buna karşılık, devlet yönetimini bir "ganimet" olarak görme zihniyeti, bu ahlaki temelden sapmanın en tehlikeli biçimidir. İslam hukukunda *ganimet*, harici bir düşmana karşı yürütülen savaşın bir sonucudur ve dağıtımı, beşte birinin (*humus*)

kamu yararına ayrılması gibi katı kurallara bağlanmıştır. Ancak bu zihniyeti *iç siyasete* uygulamak, siyasi zaferi, devlet kaynaklarını ve makamlarını yağmalama ve yandaşlara dağıtma lisansı olarak görmektir. Bu, liyakatin tam zıddı olan nepotizm ve kayırmacılığın ta kendisidir; kurumlara olan güveni yok eder, yeteneksizliği, israfı ve yolsuzluğu beraberinde getirir. "Emaneti ganimet bilmek, bir felaket davetiyesidir". Kimlik kotalarına dayalı sistemler, devlet makamlarını liyakate göre değil, grupların "payı" olarak dağıttığı için, doğası gereği bu ganimet zihniyetini kurumsallaştırır.

Millet Olmak, İttifak Olmak Değil (*Millet ve İttifak*)

Modern bir toplum, çıkar gruplarının geçici bir koalisyonundan ibaret değildir. Siyaset felsefesi, bu ayrımı net bir şekilde ortaya koyar. Jean-Jacques Rousseau gibi düşünürlere göre modern toplum, bireylerin ortak iyiliği hedefleyen bir "genel irade" etrafında birleştiği bir toplum sözleşmesine dayanır. Bu sözleşme, bireyi daha büyük bir bütünün parçası olan bir "yurttaş"a dönüştürür. Etnik kota sistemleri ise bir toplum sözleşmesi değil, ayrı ve rakip gruplar arasında imzalanmış bir saldırmazlık paktıdır. Bu sistemler, "genel irade" yerine grupların "özel iradelerini" kurumsallaştırır.

Sosyolog Ferdinand Tönnies'in kavramlarıyla, bir "millet", ortak geleneklere, duygusal bağlara ve "biz" şuuruna sahip organik bir topluluk olan *Gemeinschaft*'tir. Bir "ittifaklar ülkesi" ise, rasyonel, sözleşmesel ve çıkar temelli hesaplara dayanan mekanik bir birliktelik olan *Gesellschaft*'tir. Kota sistemleri, devleti bilinçli olarak bir *Gesellschaft* olarak tasarlar ve gerçek bir *milli kimliğin* doğmasını engeller.

Osmanlı Sistemi bu ayrım için mükemmel bir örnektir. Sistem, modern öncesi dönemde, farklı dinlere mensup cemaatlere (*Gemeinschaft*) kendi iç işlerinde özerklik tanıyarak, tek bir imparatorluk egemenliği altında bir arada yaşamalarını sağladığı için başarılı olmuştur. Ancak Batı'dan ithal edilen modern milliyetçilik akımı, bu dini cemaatleri siyasi iktidar ve toprak için rekabet eden proto-uluslara dönüştürünce, yüzyıllarca birlikte yaşamayı sağlayan sistem, imparatorluğun parçalandığı fay hattı haline gelmiştir. Bu, kurumsallaşmış grup kimliğinin modern çağda birlikteliği değil, ayrışmayı körüklediğini gösterir.

Kimlik Tanımıyla Hak Tahsisi Yanılgısı

Kimlik siyasetinin temelindeki önerme, hakların güvence altına alınması için gruplara tahsis edilmesi gerektiğidir. Bu, modern demokrasi anlayışıyla temelden çelişen tehlikeli bir yanılgıdır. Demokratik gelenek ve teamül, hakları kimliğine bakılmaksızın hukuk önünde eşit olan *bireysel vatandaş*ı tanıır.

Hakları grup kimliği üzerinden tanımlamak ve tahsis etmek, hakların doğuştan ve evrensel olmadığını, bir grubun siyasi gücüne ve devletten aldığı paya bağlı olduğunu ima eder. Bu durum, hak arayışını, kaynaklar ve tanınma üzerinde sonu gelmeyen bir mücadeleye dönüştüren bir "pay alma dürtüsü"nü körükler. Gerçek haklar tahsis edilmez, tüm bireyler için tanınır ve korunur.

Bölüm III:

Türk Sentezi – Etnik-Üstü Bir Milli İdeal

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, yukarıda analizi yapılan başarısız modellerin tam zıttı prensipler üzerine inşa edilmiş bilinçli ve radikal bir tarihsel projedir.

İmparatorluğun etnik-dini hatlar boyunca çözülüşüne tanıklık eden kurucu irade, bu eski bölümleri aşacak yeni ve birleştirici bir kimlik yaratmayı hedeflemiştir. Bu projenin özü, etno-sembolcü teorisyenlerin "doğal millet" olarak adlandırdığı, tarihsel kökleri olan, organik bir topluluğu, modern bir devlet yapısı içinde yeniden tanımlamaktı. Kurucu irade, Milli Mücadele döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1921 Anayasası ve Misak-ı Millî gibi metinlerde "Türk" ön eki olmaksızın "millet" kavramını kullanarak, bu kapsayıcılığı vurgulamıştır. Amaç, farklı etnik unsurları (*efrad-ı millet*) reddetmek değil, onları ortak bir "millet" kimliği altında birleştirmektir.

Hem 1924, hem 1961, hem de 1982 Anayasaları, "Türk" tanımını ırk, din veya etnisiteye değil, Türkiye Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkese şamil kılmıştır.

İç Kırılmaların Tehlikesi

Toplumsal barış, toplumun parçalarını tehlike olarak görüp onlarla masaya oturarak sağlanmaz. Bu, barış değil, bir teslimiyet müzakeresidir. Siyaset teorisyeni Carl Schmitt, siyasal olanın özünün "dost-düşman" ayrımında yattığını savunur. Bir devletin egemenliği, kamusal düşmanı tanımlama ve ona karşı toplumu seferber etme yeteneğine dayanır.

Türkiye'nin kurucu "millet" ideali, doğası gereği bir iç düşman ya da 'öteki' yaratmayı reddeder. Çünkü Kürt, Laz, Çerkes gibi unsurlar, bu idealin dışında kalan "ötekiler" değil, bizzat milletin asli parçalarıdır (*efrad-ı millet*). Tehlike, bu birleştirici "millet" şuurunun zayıflatılıp, yerine siyasi aktörlerin kendi iktidarlarını pekiştirmek için "biz ve onlar" ayrımını körükleyen popülist bir söylem ikame etmesiyle başlar. Bu, devleti bir iç kargaşaya sokar; çünkü devlet, iç fraksiyonları kendisiyle eşit egemenler olarak tanımış olur. Gerçek toplumsal barış, tüm unsurları ortak bir "dost-kardeş" kimliği ve kader birliği altında birleştirerek sağlanır.

Türkiye Bağlamında Kimliğe Dayalı Atamaların Reddi

Bu analitik çerçeve ışığında, böyle bir öneri getirilip getirilmediği konusundan bağımsız yürütülen Türkiye'de örneğin bir Alevi ve bir Kürt Cumhurbaşkanı Yardımcısı atanması gibi bir tartışmanın neden kategorik olarak yanlış olduğunu görmek mümkündür.

- **Başarısız Bir Modelin İthalı:** Böyle bir adım, Lübnan ve Kıbrıs'ın iflas etmiş modellerini doğrudan Türkiye'ye ithal etmek anlamına gelir. Vatandaşları anayasal statülerine göre değil, mezhepsel ve etnik kimliklerine göre resmi olarak tanımlar. Bu, Türk devletinin "Lübnanlaşması" yönünde atılacak ilk ve en ölümcül adımdır.
- **Liyakat ve Emanet'e İhanet:** Bu, en yetkin kişiyi atama ilkesi olan *liyakat* yerine kimliğe dayalı bir kota sistemini getirmektir. Devletin en yüksek makamları birer *emanet* olmaktan çıkar, tanınmış fraksiyonlar arasında paylaşılan bir *ganimet* haline gelir.

- **Kurucu İradeyle Çelişki:** Böyle bir adım, Cumhuriyet'in temel felsefesiyle, yani eşit vatandaşlardan oluşan birleşik bir millet meydana getirme idealiyle taban tabana zıttır.
- **Felakete Giden Kaygan Zemin:** Bir kez iki grup için bu ilke kabul edildiğinde, diğer grupların (Çerkesler, Araplar, Lazlar ve farklı dini gruplar) kendi kotalarını talep etmesini ne engelleyebilir? Devlet, Bosna'da olduğu gibi onlarca fraksiyon arasında sonu gelmeyen, felç edici bir pazarlığa dönüşür. Bu, bir *millet* olmak ile bir *ittifaklar ülkesi* olmak arasındaki farktır.

Sonuç: Cihangir Vizyonu – Büyüklüğün Ön Şartı Olarak Birlik

Toplumsal barış, devleti parçalara ayırıp bu parçaları fraksiyonlara dağıtarak elde edilmez. Bu, savaşın formülüdür. Gerçek barış, bu bölünmeleri daha yüksek, birleştirici bir ideal aracılığıyla aşmaktan gelir: ortak bir milli şuur ve ortak bir kader.

"Düşmanın ne kadar büyükse sen de o kadar büyüksün" ilkesi, bu bağlamda yeniden yorumlanmalıdır. Enerjisini iç düşmanlar tanımlamaya ve onlarla mücadeleye harcayan bir millet, tanımı gereği küçük ve zayıftır. Gerçekten büyük, "cihangir" bir vizyona sahip bir millet, içe dönük değildir. Tüm halkını, bütün *milletini* birleştirir; medeniyetini ve ortak amacını devlet yönetiminin merkezine koyar ve vizyonunu dışarıya yansıtır.

Nihai seçim, kanıtlanmış bir milli birlik ve büyüklük yolu ile bariz bir şekilde başarısızlığa uğramış kimlik temelli bölünme ve çözülme yolu arasındadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideali ve medeniyetimizin kadim gerçeği olan liyakat ve adaletle yönetilen, eşit vatandaşlardan oluşan birleşmiş bir millet hedefini korumak ve güçlendirmek, sadece bir tercih değil, tarihsel bir zorunluluktur.